

*А. О. Малай,
студент, Інституту міжнародних відносин Національного університету
імені Тараса Шевченка*

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ УКРАЇНИ

У даній статті подано аналіз сучасного інвестиційного клімату України. У статті розглядаються проблеми його сприятливого формування та пропонуються шляхи його поліпшення.

This article contains an analysis of current investment climate of Ukraine. The article comprises the problem of its favorable formation and improvement.

Ключові слова: інвестиційний клімат України, іноземні інвестиції, інвестиційна політика України.

ВСТУП

Інвестиційна діяльність є однією з найважливіших складових економічної діяльності України. Основною метою інвестування є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії країни на окремих етапах її розвитку. Тому досить актуальним є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що від надходження іноземних інвестицій та інвестицій національних вкладників залежить рівень добробуту громадян та розвиток економіки країни в цілому. Сьогодні інвестиції виступають важелем здійснення структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних і економічних проблем. В Україні для належного економічного розвитку держави обсяг внутрішніх фінансових ресурсів є недостатнім, тому необхідно залучати іноземні інвестиції. Проблемою є те, що попит і пропозиція на інвестиції на світовому ринку не збігаються, тому країни вступають між собою в конкурентну боротьбу за залучення іноземних інвестицій. Відповідно ключовими завданнями державного управління мають стати заходи, спрямовані на підтримку іноземних інвесторів.

Метою даної статті є вичерпний аналіз сучасного інвестиційного клімату України. Досягнення зазначеної мети потребує вирішення наступних завдань:

— визначення ключових проблем, пов'язаних з інвестиційним кліматом України, для подальшого пошуку

шляхів їх розв'язання;

— розробка рекомендацій щодо покращення умов інвестування економіки України.

У роботі використані загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи логічного й порівняльного аналізу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Інвестиційний клімат — це, перш за все, сукупність економічних передумов функціонування суб'єктів інвестування, а саме: система як загальних, так і специфічних умов підприємницької діяльності. Дослідження провідних учених-економістів і практика країн із ринковим механізмом свідчать, що поняття "сприятливий інвестиційний клімат" включає в себе чотири основні елементи:

— стабільну макроекономічну і політичну ситуацію;

— стабільну законодавчу інвестиційну базу протягом досить тривалого часу;

— достатній розвиток інвестиційної інфраструктури;

— існування високого внутрішнього попиту на інвестиційні ресурси поряд із важливістю отримання віддачі від інвестування [1].

У створенні сприятливого інвестиційного клімату на сьогодні Україна поступається не тільки країнам Центрально-Східної Європи, а й багатьом країнам СНД і Балтії.

Головна причина прорахунків у залученні іноземних інвестицій у тому, що в Україні досі немає системної політики з формування інвестиційного клімату. На загальнодержавному рівні етап цього клімату інвестори найчастіше пов'язують з фіскальною політикою. Йдеть-

ся, насамперед, про обтяжливу податкову систему з непрозорим адмініструванням та хаотичним нагромадженням пільг.

Компанії, які планують інвестувати в Україну, розуміють, що інвестування — це завжди дуже ризикований бізнес, тому його слід правильно оцінити. Ризик, з яким стикаються компанії-інвестори, класифікують за трьома групами: комерційний, додатковий, зумовлений особливостями інвестиційного клімату у певні країни (зокрема, в Україні).

На ступінь комерційного ризику впливають наступні фактори:

- попит на продукт;
- платоспроможність покупців;
- поведінка конкурентів;
- можливість вивезення своєї продукції з України в інші держави.

Спеціальні додаткові ризики, що виникають при інвестуванні в іноземну країну, дуже важко оцінити, але їх обов'язково слід урахувувати. Йдеться, наприклад, про відмінності менталітету і культури різних країн, наприклад, злиття нідерландських і бельгійських банків виявилось неможливим саме через відмінність менталітету і культури голландців та бельгійців, незважаючи на те, що банківські справи обидві країни вели голландською мовою. У більшості випадків мовна проблема є додатковим ускладненням [2].

Специфічною економічною проблемою інвестування за кордон є ризик, пов'язаний з коливанням курсів валют, регулятивною структурою і бізнес-кліматом у країні. У цьому аспекті Україна програє країнам Західної Європи, США, Канаді, меншою мірою — країнам Центральної Європи. Саме у цій сфері український уряд і парламент мають поліпшити становище, бо нестабільність правової структури, непередбачуваність податкового тягара — це фактори високого ризику для інвестора, які не сприяють інвестуванню в економіку нашої країни.

Основні сфери, які, на думку багатьох інвесторів, найбільше впливають на формування інвестиційного середовища у будь-якій країні, — це:

- правова структура;
- фіскальна структура;
- переказ грошей за кордон;
- трудове законодавство;
- втручання уряду у справи бізнесу,
- непрозорість бізнесу;
- високий рівень злочинності [3].

Іноземним інвесторам доцільно ознайомлюватись із системами оцінок інвестиційного клімату. Найвідомішими та найавторитетнішими є рейтинги Institutional Investor, Euromoney та BERI.

Рейтинг Institutional Investor — це, насамперед, рейтинг (оцінка) кредитоспроможності країн. Він складається за участю експертів 100 провідних міжнародних банків. Такі оцінки робляться кожні півроку за комплексним показником, що враховує різні аспекти і параметри платіжної спроможності та інвестиційної привабливості 135 країн.

Рейтинг Euromoney базується на дослідженні трьох груп індикаторів:

- 1) ринкових — 40 %;
- 2) кредитних — 20 %;
- 3) політико-економічних, які включають політичний ризик, економічне становище та прогноз економічного розвитку — 40 %.

При формуванні рейтингу в інформаційній системі BERI (Business Environment Risk Index) оцінюються політична стабільність, ставлення до іноземних інвестицій, націоналізація, девальвація, платіжний баланс, бюрократичні питання, темпи економічного зростання, можливість реалізації угод, витрати на заробітну плату, продуктивність праці, інфраструктура, умови коротко- та довгострокового кредитування [4].

Національні рейтинги інвестиційного клімату періодично публікують провідні економічні журнали (Fortune, The Economist), авторитетні експертні агентства (Moody's, Standart and Poor, IBCA). З дослідницькою метою використовуються інші (більш вузькі чи розширені) експертно-аналітичні та прогностичні системи.

Інвестиційні процеси в Україні характеризуються нестабільністю темпів розвитку та нерівномірністю розподілу інвестицій за галузями економіки. Все це зумовлює незбалансованість і недосконалість інвестиційної діяльності в нашій державі.

Економіка України розвивається циклічно, й кожному циклу притаманні певні економічні процеси. Після найкращого за макроекономічними показниками 2003 року спостерігався найбільший приплив інвестицій у 2004 році, який становив 48,4 %. Тобто після періоду економічного зростання й макроекономічної стабільності (2002—2004) приплив інвестицій збільшився. Наступного року відбулося зниження приросту обсягу інвестицій, водночас попри позитивну динаміку окремих макропоказників спостерігалось стрімке зростання дефіциту бюджету й державного боргу. Підвищення саме цих показників призвело до погіршення інвестиційного клімату у 2004 році та відповідно до зниження приросту інвестицій у основний капітал у 2005 році.

Рух інвестицій та інвестиційна політика повторюють економічний цикл країни, але роком пізніше, тобто сьогоднішня макроекономічна ситуація відіб'ється на інвестиційній діяльності наступного року. Позитивним для економіки є не тільки стрімкий розвиток, а й підтримка стабільності макроекономічних показників. Так, упродовж 2005—2007 років спостерігалась порівняна макроекономічна стабільність, яка характеризувалась незначним спадом економіки та утриманням повільних темпів її зростання (обсяги інвестицій збільшувались, а в окремі періоди підвищувались і темпи приросту). Як тільки з'явилися ознаки економічного падіння — знизився приріст інвестицій, а наближення економічної кризи у 2008—2009 роках призвело до уповільнення темпів приросту інвестицій та до зниження їх обсягу на піку кризи [5].

Зростання частки іноземних інвестицій у ВВП позитивно впливає на його динаміку та сприяє економічному розвитку країни. Водночас зниження частки інвестицій у ВВП зумовлює його зменшення. Більше того, подальше зниження інвестицій та їх частки у ВВП призведе до стрімкого падіння економіки та ще більше погіршить інвестиційний клімат у країні, її інвестиційну привабливість.

Для приваблення інвестицій потрібно протягом 2—3 років підтримувати стабільне економічне зростання, щоб запевнити інвесторів у поліпшенні інвестиційного клімату та зниженні ризику. Таким чином, вирішальну роль у забезпеченні розвитку інноваційної діяльності відіграє макроекономічна стабілізація.

Чинники, які впливають на прийняття рішень щодо іноземного фінансування проектів, мають різну вагомість. На думку американських бізнесменів, за ступенем важливості та впливу їх можна розмістити так: політична стабільність; інвестиційний клімат; порядок трансферту прибутку; податки; частка державних підприємств; привабливість проекту. Дослідженнями встановлено, що розглянуті чинники не є постійними й незмінними.

Позитивні зрушення, які з'явилися у сфері інвестиційної діяльності останніми роками, вселяють надію, що почали створюватись можливості для їх закріплення і подальшого розвитку процесів інвестування економіки України. Головним завданням сьогодні і перспективної стратегії капіталізації усіх сфер господарської діяльності повинно стати забезпечення комплексного, системного підходу до управ-

ління процесами оновлення і відтворення виробничого потенціалу усіх галузей народного господарства на засадах впровадження новітніх досягнень техніки і високих технологій [6].

У сучасних умовах з'являється впевненість, що усі існуючі негативні тенденції інвестиційної діяльності можуть бути успішно подолані послідовною і цілеспрямованою діяльністю усіх учасників інвестиційного процесу. При цьому інвестиційна політика повинна базуватися на основній стратегічній меті реформування економіки, визначати систему державних, галузевих і регіональних пріоритетів, прогресивні підходи до участі інвесторів у стабілізації і розвитку усіх секторів економічної діяльності.

Для організації і координування робіт щодо реалізації зазначених пріоритетів повинні бути підготовлені програмні документи, в яких конкретизувалися б цілі, завдання, терміни, ресурси і виконавці заходів, спрямованих на принципові зрушення в підходах до залучення інвестицій, визначення напрямів формування інвестиційної політики, підвищення її впливу на процеси реформування економіки і ефективного використання виробничого потенціалу господарських комплексів.

Одним з таких документів є "Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011—2015 роки", яка відпрацьована фахівцями центральних органів державного управління в контексті Програми економічних реформ на 2010—2014 роки від 2 червня 2010 року "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада", а також інших програмних документів, які визначають стратегічні напрями розвитку економіки країни [7].

Програмою передбачено комплекс заходів щодо подальшого поліпшення інвестиційного клімату з врахуванням результатів міжнародного форуму "Шляхи збільшення інвестицій в Україну", який відбувся під егідою Консультативної ради з питань іноземних інвестицій в Україні. Крім того, в ній намічені конкретні завдання органам державного управління:

- передбачати в проектах державного бюджету кошти, необхідні для реалізації програми;
- внести пропозиції щодо започаткування інвестиційних проектів у окремих пріоритетних галузях економіки;
- розробити заходи щодо широкомасштабного висвітлення інвестиційної політики та здобутків України у формуванні сприятливого інвестиційного клімату з метою створення позитивного інвестиційного іміджу України за кордоном;
- передбачити у місцевих бюджетах кошти, необхідні для реалізації програм збільшення обсягів залучення інвестицій для економічного розвитку відповідних регіонів.

Вважається доцільним серед додаткових заходів щодо збільшення надходжень інвестицій виділити:

- поліпшення економічних, правових та організаційних умов діяльності інвесторів в Україні;
- недопущення порушень прав інвесторів;
- забезпечення відкритості, прозорості та послідовності процесу приватизації державного майна;
- активізацію інформаційного та організаційного забезпечення залучення інвестицій;
- стимулювання укладення угод про розподіл продукції, концесії, лізинг;
- проведення заходів щодо активізації інвестиційної діяльності банків, фінансових установ;
- надання державної підтримки розвитку депресивних територій.

Таким чином, огляд вищенаведених напрямів формування державної стратегії інвестиційної діяльності показує, що вони охоплюють важливе коло питань, вирішення яких дозволить суттєво поліпшити інвестиційне середовище і на цих засадах значно прискорити процеси капіталізації економіки. В той

же час вищенаведені програмні документи не зачепили ряд дуже принципових питань, які доводиться постійно вирішувати, фахівцям сфери інвестиційної діяльності.

У першу чергу, слід згадати проблему вивчення, узагальнення, адаптації до українського економічного простору і подальшого використання позитивного досвіду країн СНД та дальнього зарубіжжя щодо інвестування основного капіталу. Насамперед, заслуговує на увагу досвід Азербайджанської Республіки, Угорщини, Польщі, Чехії, Китаю тощо. Не приділена увага питанням державного управління інвестиційними проектами: створенню банку даних інвестиційних проектів, забезпеченню сучасного проектного менеджменту, створенню системи моніторингу реалізації проектів.

Практично відсутні питання проведення державної експертизи проектів, пов'язаної із подальшою бюджетною і пільговою їх підтримкою. Слабо розвинуті проблеми гарантування і страхування інвестицій як для вітчизняних, так і іноземних інвесторів. Треба особливо наголосити на нагальній потребі перенесення центру ваги управління інвестиційною діяльністю з центру на регіональний рівень [8].

Системний розгляд шляхів і пропозицій щодо значного прискорення і підвищення ефективності інвестиційної діяльності дозволяє згрупувати їх навколо таких головних проблем:

- 1) створення сприйнятливої для інвесторів інвестиційного середовища;
- 2) визначення державних, галузевих і регіональних пріоритетів;
- 3) формування комплексної системи державного управління інвестиційною діяльністю;
- 4) консолідація і розвиток джерел фінансування інвестицій;
- 5) створення системи державної підтримки інвестиційної діяльності галузей, територій, суб'єктів господарювання та інвестиційних проектів.

Перевага у визначенні державного інвестування виробництва повинна надаватися ключовим виробництвам, а також галузям, які забезпечують створення інфраструктури, наукомістким і високотехнологічним виробництвам.

Важливим елементом формування позитивного інвестиційного клімату в Україні є активізація співпраці з міжнародними економічними інституціями, вплив яких на фінансові потоки в системі світового господарства досить значний. На сьогодні основними організаціями, з якими співпрацює Україна, є Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (МБРР) та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Умови співробітництва з кожним із них визначаються їх статутами і відрізняються одна від одної, що зумовлено специфікою функціонування цих інститутів.

Ефективне співробітництво з цими організаціями допомагає запроваджувати програми фінансової стабілізації та залучати пільгові кредити в економіку країни. Стратегія міжнародних фінансових організацій спрямована на підтримку таких напрямів реформ, як розвиток приватного сектора, структурна перебудова державного та фінансового секторів, програми соціального захисту, охорону природного навколишнього середовища [9].

Вітчизняний досвід інвестиційної діяльності за останні роки, а також прогресивні тенденції, які проявляються у цій сфері в розвинених країнах, підтверджують, що основним напрямом подальшого реформування економіки України є стратегічна орієнтація на інноваційний тип розвитку. Значення такої трансформації визначається комплексом проблем, розв'язуваних у цивілізованому світі за допомогою інновацій. У першу чергу, це завершення структурної перебудови економіки і при-

скорення темпів економічного росту; досягнення високої конкурентоздатності продукції на світовому ринку за допомогою високих темпів оновлення продукції, техніки і технологій; збільшення експорту високотехнологічної продукції; поступового забезпечення необхідних темпів імпортозаміщення; ефективного використання усіх ресурсів — матеріальних, фінансових, природних і людських.

У той же час усі заходи щодо формування сприятливого інвестиційного середовища повинні концентруватися навколо трьох векторів інвестиційної активності: законодавчого визначення інвестиційної та інноваційної політики, залучення до активного інвестування усіх форм господарювання; спрямування обмежених централізованих інвестиційних ресурсів на виконання першочергових, пріоритетних програм; створення високотехнологічних і конкурентоспроможних виробництв для забезпечення майбутнього прогресу.

Для серйозного покращення стану інвестиційного середовища в Україні необхідно зміцнити інститути державної влади: вдосконалити законодавство, зробити дієвою діяльність судів, викоринити злочинність та корупцію. Ця робота повинна проводитись паралельно з винятково важливими структурними зрушеннями — вивільнюванню умов конкуренції та подальшою лібералізацією економіки. Неefективні підприємства не повинні підтримуватися державою та місцевою адміністрацією ні прямо, ні опосередковано. Відчувається гостра потреба у створенні повноцінної інвестиційної інфраструктури, в першу чергу, розподільчої та накопичувальної систем (банків, страхових компаній, пайових і пенсійних фондів, фондового ринку тощо), інвестори повинні мати можливості для зниження або ліквідації ризиків шляхом загальноприйнятих у світовій практиці фінансових та правових інструментів.

Створення сприятливого інвестиційного середовища та посилення механізму мотивації довгострокового вкладення коштів пов'язане з використанням як ринкових заходів (розвиток конкуренції, обмеження монополізму, забезпечення можливостей ефективного вкладення капіталу у виробництво), так і заходів щодо централізованого державного регулювання інвестиційної діяльності. Ключовий принцип державної політики по відношенню до внутрішніх інвесторів полягає в тому, щоб не втручаючись в їх діяльність, максимально сприяти підвищенню їх інвестиційної активності та забезпеченню надійного захисту вкладених коштів [10].

З метою залучення капіталу незалежних інвесторів необхідно створити систему диференційованих податкових пільг, які компенсували б несприятливі чинники інвестиційного середовища: субсидії за рахунок бюджету та інвестування проектів у пріоритетних галузях; звільнення від податків коштів підприємств, які спрямовуються на розвиток свого виробничого потенціалу. Незважаючи на зростання інвестиційної активності суб'єктів господарювання, головна функція стратегічного управління інвестиційною сферою розвитку виробництва повинна залишатися все-таки за державою та за її органами управління.

ВИСНОВКИ

Наукова новизна даної статті полягає в тому, що в ній здійснено комплексний та вичерпний аналіз сучасного інвестиційного клімату України. На основі проведеного аналізу визначені фактори формування інвестиційного клімату держави. Зроблено висновок, що державна інвестиційна політика є одним з ключових факторів формування інвестиційного клімату. Також у статті визначено ключові проблеми, пов'язані з інвестиційним кліматом України, та розроблено рекомендації щодо покращення умов інвестування економіки України.

Зацікавленість України у збільшенні надходжень

іноземних інвестицій втілюється у цілеспрямованих заходах щодо поліпшення інвестиційного клімату. Моделювання інвестиційного клімату країною, в яку направлені інвестиції, має виняткове значення для створення ефективного механізму залучення та використання іноземного капіталу.

По-перше, це поглиблює оцінку загальної економічної ситуації в країні. По-друге, дає системне уявлення про мотивацію поведінки іноземного партнера. По-третє, віддзеркалює напрямки впливу на іноземного інвестора.

У процесі дослідження теми встановлено, що задля покращення інвестиційного клімату в Україні, тим самим активізування притоку іноземного капіталу в Україну, доцільно реалізовувати державну політику, яка здійснювалася б за такими напрямками:

- забезпечення надійного інституційного захисту прав інвесторів;
- вдосконалення нормативно-правової бази підприємницької та інвестиційної діяльності;
- сприяння розвитку науки, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- вдосконалення системи корпоративного управління та процедури банкрутства;
- розробка скоординованої державної політики у сфері державних запозичень;
- вдосконалення державної політики у сфері приватизації державних підприємств та її реалізації;
- реформування діючої амортизаційної та податкової системи в Україні;
- створення в Україні дієвого механізму протидії корупції;
- розвиток фінансової сфери.

При цьому необхідно створювати пільгові умови для інвесторів, що здійснюють інвестиційну діяльність у соціально важливих напрямках, насамперед: соціальній сфері; технічному і технологічному вдосконаленні виробництва; створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту; реалізації інноваційних проектів; впровадженні відкриттів і винаходів (в тому числі: в агропромисловому комплексі; в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії; у виробництві будівельних матеріалів; в галузі освіти, культури; охорони навколишнього середовища і здоров'я).

Література:

1. Дегюк Т.Г. Інвестиційний клімат в Україні // Економіка і держава. — 2009. — № 1. — С. 31—34.
2. Encouraging FDI trend, although some concerns // Emerging Europe Monitor: Russia & CIS. — 2007. — Vol.11, Issue 1. — P. 2—4.
3. UNCTAD and OECD. Third report on G20 investment measures. — 2010.
4. Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. Мозговий О.М. Міжнародна інвестиційна діяльність. — К., 2003. — 387 с.
5. Кухарська Н.О. Економічне зростання як основа економічного розвитку України // Регіональна економіка. — 2007. — № 2. — С. 27.
6. Пилипенко Г.М. Інноваційно-інвестиційна діяльність та її регулювання в економіці України. — Д.: НГУ, 2010. — 150 с.
7. Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011—2015 роки.
8. Шевченко О. В. Інвестиційна активність регіонів України: вплив на економічне зростання // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 1 (10). — С. 175—182.
9. Борщевський В.В. Іноземні інвестиції як чинник регіонального розвитку // Фінанси України. — 2008. — № 10.
10. Федоренко В.Г. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні. — К.: Наука, 2003.

Стаття надійшла до редакції 06.07.2011 р.